СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

# ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

*Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България*

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

СЪЮЗ НА УЧЕНИТЕ В БЪЛГАРИЯ – КЛОН СВИЩОВ

Международна научна конференция

# ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКИТЕ НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ XXI ВЕК

Свищов, 22 ноември 2024 г.

Сборник с доклади

*Конференцията е посветена на 80 години от създаването на Съюза на учените в България*

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2024

**ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ**

Доц. д-р Марин Маринов – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
Проф. д.б.н. Диана Петкова – Председател на Съюза на учените в България
Проф. д-р Атанас Атанасов – Зам. ректор „Научноизследователска дейност и развитие на кадрите“ на СА „Д. А. Ценов“
Доц. д-р Красимира Славева – Председател СУБ – клон Свищов

**ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ**

Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова

**РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ**

**Председател:**
Проф. д-р Атанас Атанасов
**Членове:**
Проф. д-р Анета Денева
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Галина Чиприянова
Full Professor Carlos Coelho, PhD
Full Professor Jan Polowczyk, PhD
Full Professor Тадија Ђукић, PhD
Assoc. Prof. Tatiana Manasterska, PhD

**НАУЧНИ СЕКРЕТАРИ**

Доц. д-р Любка Илиева
Гл. ас. д-р Зоя Иванова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

**ISBN 978-954-23-2522-2 -** Печатно
**ISBN 978-954-23-2523-9 -** Онлайн

## СЪДЪРЖАНИЕ

## ИКОНОМИКС, ФИНАНСИ, ЗАСТРАХОВАНЕ, СОЦИАЛНО ДЕЛО


ОБЕКТ, ЦЕЛ И РЕЗУЛТАТИ ОТ НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА СЪВРЕМЕННОТО НАЦИОНАЛНО СТОПАНСТВО
**Проф. д.ик.н Росица Чобанова ..... 7**

КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ЕНЕРГИЙНАТА СИГУРНОСТ
**Проф. д-р Андрей Захариев, докт. Илиан Илчев ..... 15**

PARALLEL ANALYSIS OF THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE LARGE LISTED COMPANIES FROM THE TOURISM SECTOR
**Prof. Stefan Simeonov, PhD, PhD student Alexey Gudev ..... 22**

МОДЕЛЪТ ЗА АНАЛИЗ „ДЮ ПОНТ“ КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ОЦЕНКА НА ДЕЙНОСТТА НА ЖИВОТОЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА В БЪЛГАРИЯ
**Доц. д-р Венцислав Василев ..... 32**

ЗА ЛИПСВАЩАТА ВРЪЗКА МЕЖДУ ДАНЪЧНАТА АВТОНОМНОСТ НА ОБЩИНИТЕ И МЕСТНАТА СТОПАНСКА АКТИВНОСТ
**Доц. д-р Людмил Найденов ..... 41**

ВЛИЯНИЕ НА НАРАСТВАЩАТА ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ НА ЖИВОТ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ГРАЖДАНИ ВЪРХУ ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ
**Доц. д-р Николай Нинов ..... 49**

ПАЗАРНИ ОСОБЕНОСТИ НА ПРОМЯНАТА НА УЧАСТИЕТО НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ВЪВ ФОНДОВЕТЕ ЗА ДОПЪЛНИТЕЛНО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
**Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова ..... 58**

ПРОБЛЕМИ В РАЗВИТИЕТО НА ЗАСТРАХОВАНЕТО „КАСКО НА МПС“ НА БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
**Доц. д-р Румен Ерусалимов ..... 66**

РОЛЯТА НА ВИСШЕТО ИКОНОМИЧЕСКО ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ФОРМИРАНЕТО И ПОВИШАВАНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНАТА ГРАМОТНОСТ
**Гл. ас. д-р Анелия Панева ..... 73**

АНАЛИТИЧЕН ПРЕГЛЕД НА ТОП 10 НА HEALTHTECH СТАРТЪПИТЕ В БЪЛГАРИЯ (СПОРЕД КЛАСАЦИИТЕ НА TRACXN)
**Гл. ас. д-р Валентина Нинова ..... 80**

РАЗВИТИЕ И СЪСТОЯНИЕ НА ОСИГУРЯВАНЕТО В УНИВЕРСАЛЕН ПЕНСИОНЕН ФОНД В БЪЛГАРИЯ
**Гл. ас. д-р Йордан Йорданов ..... 91**

ПАЗАРЪТ НА ТРУДА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД УМЕНИЯТА НА РАБОТНАТА СИЛА
**Гл. ас. д-р Таня Илиева ..... 100**

СТРЕС ТЕСТ НА ПУБЛИЧНИ ПРЕДПРИЯТИЯ ЧРЕЗ ALTMAN'S Z-SCORE МОДЕЛ
**Ас. д-р Силвия Заркова ..... 105**

АНАЛИЗ НА СТРУКТУРАТА НА СОБСТВЕНИЯ КАПИТАЛ НА БАНКОВИЯ СЕКТОР В КОНТЕКСТА НА РЕГУЛАТОРНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ БАЗЕЛ III
**Д-р Беатрис Любенова ..... 111**

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКИ ПАРАМЕТРИ НА ТРАНСПОРТНИЯ СЕКТОР - СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
**Докт. Васил Василев ..... 123**

ШОКОВИ ВЪЗДЕЙСТВИЯ НА ПАНДЕМИЯТА ВЪРХУ ОТРАСЛИ НА ИКОНОМИКАТА В БЪЛГАРИЯ И ЕС – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
**Докт. Горян Милев ..... 131**

ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ И ЕВОЛЮЦИЯ НА ДАНЪЧНАТА ОСНОВА В АГРАРНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА
**Докт. Ивайло Здравков ..... 141**

СЪСТОЯНИЕ НА ГЛОБАЛНИЯ ПАЗАР НА НЕДВИЖИМИ ИМОТИ - ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
**Докт. Пламен Илиев ..... 150**

ИКОНОМИЧЕСКИ ОСНОВАНИЯ ЗА ДЪРЖАВНАТА НАМЕСА: МОДЕЛИ ЗА ИНТЕРВЕНЦИЯ И COVID-19
**Докт. Станислав Младенов ..... 159**

РЕГИОНАЛНА КОНВЕРГЕНЦИЯ И ДИВЕРГЕНЦИЯ НА ЦЕНОВИТЕ РАВНИЩА НА НЕДВИЖИМИТЕ ИМОТИ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ТЕНДЕНЦИИ
**Докт. Цондю Цондев ..... 169**

## СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, АНАЛИЗ, СТАТИСТИКА

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СЧЕТОВОДНО ОТЧИТАНЕ НА СПЕЦИФИЧНИТЕ ПРИХОДИ В ПЕНСИОННООСИГУРИТЕЛНИТЕ ДРУЖЕСТВА
**Проф. д-р Атанас Атанасов ..... 183**

NEAR-EXACT DISTRIBUTIONS AND FINITE FORM REPRESENTATIONS: PROBLEMS THEY CAN SOLVE
**Full Professor, Ph.D. & Hab., Carlos A. Coelho ..... 190**

НОРМАТИВНАТА РЕГЛАМЕНТАЦИЯ ОТНОСНО ОПОВЕСТЯВАНЕТО НА НЕФИНАНСОВА ИНФОРМАЦИЯ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА НАДЕЖДНА ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОТО РАЗВИТИЕ НА БАНКИТЕ
**Доц. д-р Венцислав Вечев ..... 198**

SUSTAINABILITY REPORTING CHALLENGES IN THE CONTEXT OF CHANGES IN ACCOUNTING LEGISLATION
**Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD,**
**Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD ..... 204**

ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
**Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова ..... 211**

ПРОБЛЕМИ ПРИ ОТЧИТАНЕ НА ПРИХОДИТЕ И РАЗХОДИТЕ ПО ДОГОВОРИ ЗА СТРОИТЕЛСТВО
**Доц. д-р Диана Крумова ..... 218**

COMPARATIVE ANALYSIS OF FINANCIAL INCLUSION IN ROMANIA, BULGARIA, AND THE REPUBLIC OF MOLDOVA THROUGH THE FINANCIAL INCLUSION INDEX OF TRADITIONAL AND FINTECH SERVICES
**Assoc. Prof. Eduard Hîrbu, PhD, Hîrbu Ana ..... 226**

ИКОНОМИЧЕСКИ РАЗЛИЧИЯ И НЕРАВЕНСТВА МЕЖДУ СЕВЕРНА И ЮЖНА БЪЛГАРИЯ
**Доц. д-р Красимира Славева..... 235**

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА СЕЗОННИТЕ КОЛЕБАНИЯ В ПОСЕЩЕНИЯТА НА БЪЛГАРСКИ ГРАЖДАНИ В ЧУЖБИНА
**Доц. д-р Пламен Петков, докт. Пламена Колева ..... 247**

ДОКЛАДВАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА НА БИЗНЕСА – СЪДЪРЖАНИЕ И АКТУАЛНИ НАСОКИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
**Доц. д-р Радосвета Кръстева-Христова ..... 257**

ПОЗИЦИОНИРАНЕ НА ПРИЕМА НА СТУДЕНТИ ПО АДМИНИСТРАЦИЯ И УПРАВЛЕНИЕ И ИКОНОМИКА ЗА УЧЕБНАТА 2023 – 2024 ГОДИНА В Р БЪЛГАРИЯ
**доц. д-р Росица Колева ..... 266**

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ОДИТОРСКИТЕ УСЛУГИ В УСЛОВИЯТА НА ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ
**Доц. д-р Силвия Костова ..... 272**

ОБЕЗЦЕНКА НА ВЗЕМАНИЯТА ОТ ПРОДАЖБИ В ПРЕДПРИЯТИЯТА
**Доц. д-р Слави Генов ..... 280**

ВЛИЯНИЕ НА ДАНЪЧНИТЕ НЕСЪОТВЕТСТВИЯ ВЪРХУ ФИСКАЛНАТА СТАБИЛНОСТ
**Гл. ас. д-р Жельо Желев ..... 288**

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ПОСЛЕДИЦИ ОТ ПРИЛАГАНЕТО НА МЕЖДУНАРОДНИЯ СТАНДАРТ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ 9 В МУЛТИНАЦИОНАЛНИТЕ КОРПОРАЦИИ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ
**Гл. ас. д-р Кирил Димитров ..... 296**

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ОБРАЗОВАНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В КОНТЕКСТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
**Гл. ас. д-р Ралица Данчева ..... 302**

НЕЗАВИСИМОСТТА НА ОДИТНИТЕ КОМИТЕТИ И ВЪТРЕШНИЯ ОДИТ В ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ
**Докт. Румен Гъбов ..... 308**

АНАЛИЗ НА КЛЮЧОВИ АСПЕКТИ ОТ ОРГАНИЗАЦИОННАТА СТРУКТУРА НА НАЦИОНАЛНИЯ СТАТИСТИЧЕСКИ ИНСТИТУТ
**Докт. Цветозария Гатева ..... 316**

## МЕНИДЖМЪНТ, МАРКЕТИНГ, МЕЖДУНАРОДНИ ОТНОШЕНИЯ, ПЛАНИРАНЕ, ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ


DIGITAL THREAT ANALYSIS
**Professor Serghei Ohrimenco DSc, Associate Professor Lucia Gujuman, PhD, Valeriu Cernei ..... 329**

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ НА ПОДБОРА НА ЧОВЕШКИ РЕСУРСИ В БЪЛГАРСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
**Проф. д-р Галина Захариева, докт. Маргарита Николова ..... 336**

GENERATION Z IN POLAND AND BULGARIA: CORE VALUES AND LIFE PRIORITIES
**Prof. UEP. dr hab. Dariusz Nowak, Assist. Prof. Aleksandar Lichev, PhD, Szymon Nowak..... 344**

СЪВРЕМЕННОТО УПРАВЛЕНИЕ НА МАРКЕТИНГОВИЯ ПЕРСОНАЛ – СПЕЦИФИКА И ПРОБЛЕМНИ АСПЕКТИ
**Доц. д-р Ваня Григорова ..... 352**

ИНТЕЛИГЕНТНА СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ И РАБОТА В МРЕЖИ
**Доц. д-р Евелина Парашкевова, Доц. д-р Маргарита Шопова..... 360**

POSITIVE ASPECTS AND CHALLENGES OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE APPLICATIONS
**Assoc. Prof. Natalia Marinova, PhD..... 368**

УСТОЙЧИВО ВНЕДРЯВАНЕ НА ОБУЧЕНИЕ ПО ПРОЕКТ №: 2022-1-BG01-KA220-VET-000089399 „ПРЕДОСТАВЯНЕ НА ВЪЗМОЖНОСТ НА МСП В СЕКТОРА ХОРЕКА ЗА ЕФЕКТИВНО УСВОЯВАНЕ НА ЗНАНИЯ И ИНСТРУМЕНТИ ЗА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ (HORECA 5.0)“
**Доц. д-р Христо Сирашки..... 375**

ИНТЕРЕСИ И МОТИВАЦИОННИ НАГЛАСИ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА МЕНИДЖЪРА
**Гл. ас. д-р Десислава Алексиева..... 382**

РОЛЯТА НА СОЦИАЛНИТЕ МЕДИИ В СЪВРЕМЕННАТА ИКОНОМИКА: ПЕРСПЕКТИВИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ЗА БИЗНЕСА
**Гл. ас. д-р Кремена Маринова-Костова ..... 388**

ОСОБЕНОСТИ НА МЕЖДУЛИЧНОСТНИТЕ КОНФЛИКТИ В ОРГАНИЗАЦИИТЕ И ТЯХНОТО РАЗРЕШАВАНЕ
**Гл. ас. д-р Милен Динков..... 396**

СЪЩНОСТ И ОСНОВНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ
**Гл. ас. д-р Юлиян Господинов..... 404**

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В УПРАВЛЕНИЕТО НА ПЪТЯ НА КЛИЕНТА
**Ас. д-р Стелиана Василева ..... 412**

PROTECTION OF DOCUMENT-CENTRIC SYSTEMS FROM DIGITAL THREATS
**Assistant Ghenadie Belinschi ..... 420**

ИМПЛЕМЕНТИРАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ГЪВКАВА МЕТОДОЛОГИЯ (SCRUM) НА УПРАВЛЕНИЕ НА ПРОЕКТИ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ
**Д-р Андрей Йорданов ..... 426**

## ИКОНОМИКА НА ОТРАСЛИТЕ

УСТРОЙСТВО НА ЗЕМЕДЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ – ОСОБЕНОСТИ, РЕГЛАМЕНТИ, ПРОБЛЕМИ
**Проф. д-р Гена Велковска ..... 437**

КОНЦЕПТУАЛЕН МОДЕЛ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИТЕ ТЕРИТОРИИ В БЪЛГАРИЯ
**Проф. д-р Марина Николова..... 446**

AN ANALYSIS OF THE CURRENT STATE AND DEVELOPMENT CHALLENGES OF RETAIL AND WHOLESALE BUSINESSES IN UKRAINE
**Prof., Doctor of Economics, Olena Khadzhynova, Assoc. Prof., Candidate of Economic Sciences, Larysa Kapranova, Ph. D., Roman Sharanov ..... 456**

НЯКОИ ПРАВНИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ ПРИ МЕНИДЖМЪНТА НА СТОПАНСКИТЕ ДВОРОВЕ
**Доц. д-р Валери Велковски..... 462**

ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ЕВРОПЕЙСКИЯ АГРАРЕН СЕКТОР
**Доц. д-р Виолета Блажева** ..... **473**

ЕКО-ЕФЕКТИВНИ СТРАТЕГИИ
**Доц. д-р Елена Йорданова** ..... **478**

INNOVATION AND INDUSTRY 5.0 – SOME CONNECTIONS AND OPPORTUNITIES
**Assoc. Prof., Iskra Panteleeva, PhD** ..... **483**

OPPORTUNITIES FOR INDUSTRIAL BUSINESS DEVELOPMENT THROUGH TECHNOLOGICAL INNOVATIONS
**Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD, PhD Student Kalin Borisov** ..... **491**

ПРОМОТИРАНЕ НА ТУРИСТИЧЕСКАТА ДЕСТИНАЦИЯ ЧРЕЗ ДИГИТАЛНИ ИНОВАЦИИ
**Доц. д-р Любка Илиева** ..... **499**

ЛОГИСТИЧНОТО ПОВЕДЕНИЕ НА ФИРМАТА, ОРГАНИЗА-ЦИОННАТА ИДЕНТИФИКАЦИЯ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСКАТА АКТИВНОСТ НА БЪЛГАРСКИТЕ ПИВОВАРНИ ПРЕДПРИЯТИЯ
**Доц. д-р Сергей Найденов** ..... **506**

ПРОУЧВАНЕ НА РЕЛАЦИЯТА МЕЖДУ ДИГИТАЛНИТЕ УМЕНИЯ ЗА ПАЗАРУВАНЕ И РАЗПОЛАГАЕМИТЕ ДОХОДИ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ В БЪЛГАРИЯ
**Доц. д-р Симеонка Петрова** ..... **516**

ИКОНОМИЧЕСКАТА СОЦИОЛОГИЯ В КОНТЕКСТА НА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ 21 ВЕК
**Гл. ас. д-р Ваня Ганева** ..... **522**

TRANSFORMATION OF CONSUMER ONLINE PURCHASING BEHAVIOUR IN THE EUROPEAN UNION
**Head Assist. Prof. Zoya Ivanova, PhD** ..... **529**

METHODS FOR GENERATING INNOVATIONS IN BULGARIAN ENTERPRISES
**Head Assist. Prof. Ivaylo Kostov, Ph.D.** ..... **537**

РОЛЯ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА СЕЛСКИЯ ТУРИЗЪМ
**Гл. ас. д-р Павлин Павлов ..... 545**

БАРИЕРИ ПРЕД ОТВОРЕНИТЕ ИНОВАЦИИ В МАЛКИТЕ И СРЕДНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
**Докт. Виктор Маринов ..... 551**

HUMAN RESOURCES IN THE AGE OF DIGITALIZATION
**PhD Student Denitsa Gharkova-Zaharieva ..... 557**

# ИКОНОМИЧЕСКАТА СОЦИОЛОГИЯ В КОНТЕКСТА НА ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ИКОНОМИЧЕСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ ПРЕЗ 21 ВЕК

**Гл. ас. д-р Ваня Ганева**[1]

**Резюме:** *В доклада се очертават някои важни предизвикателства пред икономическото образование през 21 век. Подчертава се, че потребностите на съвременното общество и икономика, изискват специфични знания и умения, които трябва да формира икономическото образование. Разглежда се ролята на икономическата социология като елемент на това образование, теоретичните и практически предизвикателства пред нея.*

**Ключови думи:** *икономическо образование, икономическа социология, предизвикателства, обществени и икономически промени*
**JEL: A14, A2, Z13**
**DOI:** https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.64

# ECONOMIC SOCIOLOGY IN THE CONTEXT OF CHALLENGES FACING ECONOMIC EDUCATION IN THE 21ST CENTURY

**Chief Assist. Prof. Vanya Ganeva, Ph.D.**

**Abstract:** *This paper outlines some important challenges facing economic education in the 21st century. It emphasizes that the needs of modern society and economy require specific knowledge and skills that economic education should form. It also examines the role of economic sociology as an element of this education and the theoretical and practical challenges that it faces.*

**Key words***: economic education, economic sociology, challenges, social and economic changes*
**JEL: A14, A2, Z13**
**DOI:** https://doi.org/10.58861/tae.pcesetfc.2024.64

## 1. Въведение

Обществото, както и икономическото образование като важна област на обществения живот са подложени на постоянни промени. Икономическото образование трябва да се съобразява с настъпилите изменения в

[1] v.ganeva@uni-svishtov.bg, СА „Д. А. Ценов“, Свищов

обществото и неговата икономическа сфера, но също така следва да отчита и предстоящите промени, доколкото могат да бъдат предвидени. То трябва да подготвя специалисти с необходимите умения и компетентности в една дигитална икономика, в която хората и различните устройства работят съвместно. В този контекст, настоящия доклад си поставя за цел да очертае някои важни предизвикателства пред икономическото образование през 21 век, както и да разгледа ролята на икономическата социология като елемент на това образование.

## 2. Предизвикателства пред икономическото образование през 21 век

Съвременният тип общество се обозначава с различни термини в социологическата литература – информационно, посткапиталистическо, постиндустриално, рисково, постмодерно, общество на знанието и т.н. В днешния свят информационните технологии, Интернет на нещата, роботите, изкуствения интелект все по-активно навлизат както в ежедневието, така и в икономиката. Ролята и значението на съвременните технологии, водят до появата и на нови теории за социалните изменения, и съответно названия като: цифрово общество, дигитално общество, общество 5.0. и др.

Технологичните промени са съпроводени разбира се и с изменения в икономиката. В този план, в началото на 21 век, тенденциите в икономиката също се отразяват в множество концепции за: цифровата икономика (digital economy), мрежовата икономика (network economy), кръговата икономика (circular economy), социалната и солидарна икономика (social and solidarity economy), икономиката на сътрудничеството (collaborative economy), икономиката на споделянето (sharing economy), икономиката на съвместното потребление (collaborative consumption), икономиката на платформите (platform economy), икономиката на доверието (the trust economy) и др. Изброените наименования ни насочват към важни аспекти на съвременната икономика, а именно: мрежите, дигитализацията, ефективното използване на ресурсите, устойчивото потребление, безотпадно производство, екологичния баланс, равнището на социален капитал и доверие.

Другата много важна характеристика на обществото през 21 век е свързана с ролята на знанието, което се явява ключов ресурс. Според Л. Търоу знанията и уменията са основен "източник на сравнително предимство" за отделните нации и "ключова съставка при определяне на мястото на икономическата дейност (Търоу, 2000, 106). Както посочва П. Дракър, ако трябва да се използват социологически термини, в обществото на познанието образованият човек е „социалния архетип" (Дракър, 2000, 228).

Дотук посочихме, че съвременното общество и икономика непрекъснато се променят, а ролята на знанията нараства. Всичко това отправя редица предизвикателства пред икономическото образование. За да може то

да изпълнява пълноценно функциите си, знанията и уменията, които формира, трябва да съответстват на потребностите на икономиката в даден момент от развитието на обществото. Мащабите и скоростта на извършващите се напоследък промени изискват до голяма степен висшето икономическо образование да измести фокуса на вниманието си напред във времето - т.е. да се съобразява не само с моментните потребности на икономиката и обществото, а и с това какви специалисти ще са необходими на икономиката в близкото бъдеще (Ганева, 2005).

Някои от важните предизвикателства пред икономическото образование през 21 век са свързани с:

- ✓ Превръщане на икономическото образование в постоянен процес. Поради динамиката на промените, в днешните общества знанията бързо остаряват, което налага тяхното постоянно обновяване. Затова икономическото образование трябва да представлява отворена система, позволяваща осъвременяване и допълване на получените знания. Необходимо е да се развива непрекъснатото обучение като придобитите професионални знания се обогатяват с такива за новите икономически процеси и реалности, а също и да се актуализира учебното съдържание на различните икономически дисциплини.
- ✓ Обучение в учене. Фактът, че знанията все по-бързо остаряват и че през трудовия живот на човек нерядко му се налага да променя работното си място, изисква икономическото образование да дава не само знания, но и начини на боравене с тях. То трябва да формира способности как да се работи с информация, да се преценява достоверността ѝ, да се преминава от конкретното към абстрактното и обратно, да се разглеждат проблемите от различни аспекти. Новите технологии предоставят достъп до голям обем информация, която не винаги е достоверна. Поради това все по-важно е обучаваните да знаят как да оценяват необходимата им информация и да я превръщат в знание.
- ✓ Придобиване не само на знания, но и на умения – интерпретиране на данни, експериментиране, комуникативност и сътрудничество, работа в екип и др. През 21 век са търсени така наречените меки умения като: критично мислене, управление на времето, креативност, желание за непрекъснато обучение и развитие, справяне с кризи в икономическата и социалната среда. Уточняването на необходимите умения е свързано и със засилване на сътрудничеството между университетите и бизнеса. Негови представители трябва да бъдат включвани при изработване на учебните планове, в различни проекти и др.
- ✓ Разнообразяване на методите за обучение. Те най-общо са свързани с начините на взаимодействие между преподаватели и обучавани. Необходимо е да се акцентира върху практическата насоченост на образованието, да се дава по-голяма свобода на обучаваните да разсъждават

и интерпретират фактическия материал. Много възможности за разнообразяване на методите за обучение предлагат и новите информационни технологии – използване на дигитално учебно съдържание, съчетаване на традиционни и нови интерактивни методи, използване на съвременни технически средства за презентация (интерактивни дъски и екрани, холограмни проектори, устройства за виртуална реалност) и др.

- ✓ Активно внедряване на новите информационни технологии. На образованието принадлежи и водещата роля в развитието и приложението на новите технологии. Те могат да допринесат за по-добро усвояване на учебния материал, да разнообразят методите на обучение и др. Съвременните информационни технологии и изкуствения интелект намират приложение както в науката, така и в реалната икономика, допринасяйки за нейната конкурентоспособност. В дигиталната (цифрова) икономика масово се използват различни устройства за съхранение, предаване и обработка на информация.
- ✓ Използване на интердисциплинарния подход в обучението. Съвременните проблеми в обществото и икономиката са детерминирани от множество фактори и интердисциплинарният подход дава възможност за обединяване усилията на различни науки в тяхното разрешаване. Преподавателите и обучаваните трябва да развиват умения за работа в мултидисциплинарни екипи. Според Г. Фотев интердисциплинарността не е механично смесване на различни перспективи и понятийни апарати, а „строго контролирано взаимодействие, в което принципът на допълнителност има ключова роля.”(Фотев, 2006, 556).

В литературата се разглеждат и други предизвикателства пред съвременното образование, свързани с демографската криза, миграцията, качеството на управление на процесите (по-подробно виж: Терзиев, Любчева, 2020), също така непрекъснатите реформи в образователната система, хроничното недофинансиране, връзката на образованието и пазара на труда (по-подробно виж: Парашкевова, 2020). Към предизвикателствата пред висшите училища К. Славева добавя и повишаване качеството на обучение, практическата приложимост на придобитите знания, увеличаване на приложните изследвания на академичния състав, развиване на изследователските умения на студентите (Славева, 2021).

### 3. Икономическата социология като елемент на икономическото образование през 21 век

Както вече бе коментирано, в съвременната икономика са налице съществени промени. Според А. Нончев (2016, 27-28) те са пространствени, времеви и съдържателни, и по-конкретно се отнасят до:

- увеличаване мащабността, комплексността, темпа на икономическия живот;
- зависимост на икономическите избори от поведението на пространствено разпръснати актьори;
- усложняване механизма на влияние на субектите при взаимното социално ориентиране на икономическите действия и решения;
- разпространяване на икономическите сигнали с по-голяма скорост, което може да предизвика много бързи масови ефекти върху поведението на хора, фирми и държави.

От позициите на икономическата социология, икономическите действия са вплетени и вградени в многообразни реални и виртуални социални структури и мрежи. В съвременното общество виртуалните понякога оказват по-силно въздействие върху икономическото поведение от реалните социални връзки (Нончев, 2016, 28). В този контекст важен теоретичен проблем пред новата икономическа социология е изследване на динамично развиващите се реални и виртуални социални общности и мрежи, и тяхното въздействие върху икономическото поведение. Друго теоретично предизвикателство е изясняване ролята на властта в икономическия живот, тъй като все по-често се наблюдават кризи на политическата власт, които имат важни икономически и социални последици. В съвременното общество много от демократичните политически институции губят своята легитимност и това се отразява на социално-икономическите отношения (Нончев, 2016, 29-30).

В контекста на предизвикателствата пред икономическото образование през 21 век, икономическата социология трябва да се опита да даде отговор на следните въпроси:

- какви са промените в икономиката през 21 век и съответно факторите за тях;
- как са обвързани различните аспекти на обществения живот - икономическия с политическия, социалния и културния;
- какви са политиките и технологиите за търсене на решения на различни проблеми в обществото – икономически, политически и социални;
- какви изменения настъпват в социалното неравенство, властните отношения, културата, социалните общности, социалните институции и др.

Като елемент на икономическото образование през 21 век икономическата социология, според Й. Бекерт би могла да бъде полезна в две направления (Бекерт, 2008, 11). Първо - тя е длъжна да се опита да предостави инструменти за ефективна организация на стопанството и вземането на икономически решения, препоръчвайки институционални форми и мрежови структури, които са способни да доведат до по-добри икономически резултати. Второ - икономическата социология е способна да даде своя принос обръщайки се не само към въпросите на икономическата ефективност, но

също и към проблемите на социалния ред и справедливост, което предполага необходимостта от оценяване ролята на стопанството в цялостното социално развитие.

Икономическата социология е полезна и при формиране на необходимите меки умения, тъй като по същество те са социални умения, свързани с ефективното общуване и сътрудничество между хората. Тя изгражда системно мислене, тъй като разглежда икономиката като система от взаимосвързани и взаимозависими елементи. Икономическата социология е полезна със знанията и уменията, които предоставя за приложение на количествените и качествени методи за събиране на информация в сферата на икономиката.

Икономическата социология дава познания за важни аспекти на съвременната икономика, отнасящи се до социалния капитал и мрежи. Социалният капитал се свързва с възможността да се осигури достъп до определени икономически, социални и културни ресурси, да се получи подкрепа от други хора, чрез участието в различни социални мрежи. Социалните мрежи, от своя страна, представляват социална структура, изградена от индивиди, както и отношенията и взаимодействията между тях, на базата на връзки от различен характер - приятелски, роднински, идеологически и др.

**4. Заключение**

В съвременното общество са налице мащабни и динамични трансформации, свързани преди всичко с технологичния прогрес и водещи до изменения в икономиката (по-подробно виж Пфайффер, 2024). Както посочват някои автори, в резултат от промените и напредъка в технологиите, в образованието е необходимо да се изяснят уменията и компетенциите, които трябва да бъдат развивани. Образователната сфера трябва да преосмисли своите основните модели и да ги адаптира с оглед предстоящите параметри на индустриите (Минчев, Христова, Стоянов, 2023).

В обществото на знанието, основна цел на образованието трябва да бъде развитието на умения за работа с постоянно променяща се информация и усвояване на ключови компетентности и нагласи за учене през целия живот. Потребностите на съвременните общества налагат образователните институции да преосмислят своите цели и приоритети, и да се ориентират към формиране на такива знания и умения (включително цифрови), каквито ще са необходими на специалистите през 21 век. Просперитет, устойчиво развитие на обществото, иновативна икономика се постигат с качествен човешки капитал. Образованието трябва непрекъснато да се модернизира и да подготвя кадри с високо ниво на компетентност.

Предизвикателствата пред икономическото образование отправят такива и пред икономическата социология, свързани с разработването на прогностични теории за икономиката и обществото, с предлагането на реални решения за различни социални и икономически проблеми.

## Използвани източници


Бекерт, Й. (2008). Десять вопросов об экономической социологии Йенсу Бекерту. *Экономическая социология.* Том 9, №5, 8-16 www.ecsoc.hse.ru

Ганева, В. (2005). Висшето икономическо образование в контекста на глобализацията и евроинтеграцията. В: Юбилеен сборник "120 години ДТГ "Д. Хадживасилев", АИ „Ценов", Свищов,102-110.

Дракър, П. (2000). Посткапиталистическото общество. София, изд. «Лик».

Минчев, Н., Христова, В., Стоянов, И. (2023). Структурни промени в обучението на мениджъри за индустрия 5.0. *Стратегии на образователната и научната политика*. (31), 112-125. https://doi.org/10.53656/str2023-6s-10-stu

Нончев, А. (2016). Научното поле на икономическата социология: идентичност, трансформации, предизвикателства. В: «Икономическа социология 4.0» Сборник доклади от юбилейна научна конференция посветена на 40-ата годишнина от създаването на катедра «Икономическа социология». София, Издателски комплекс – УНСС, 23-31.

Парашкевова, Е. (2020). Управлението на риска във висшите училища в България – състояние и перспективи. *Бизнес управление* (4), 66-78.

Пфайффер, С. (2024). Цифровой капитализм и распределительные силы. *Экономическая социология.* Том 25, №3, 101-122 www.ecsoc.hse.ru

Славева, К.(2021). Изграждане на ефективна връзка «Образование – наука – бизнес» - стратегическа цел и средство за повишаване на ефективността на разходите за висше образование. *Бизнес управление* (1), 5-22.

Терзиев, В., Любчева, М. (2020). Вътрешни и външни предизвикателства пред висшето образование. *Бизнес управление* (4), 21-36.

Търоу, Л. (2000). Бъдещето на капитализма (как днешните икономически сили оформят утрешния свят), София, Изд. «Весела Люцканова».

Фотев, Г. (2006) Дисциплинарна структура на социологията. София. Изд. „Изток-Запад".